

kendine özgü bir ışıktır. Bu ışıkta, yüzyıllardır gelişen Türk dilinin, Türk düşüncesinin gerçek kimliği yansımaktadır. Sanatımıza, düşüncemize inanma yolunda, bir güven kaynağıdır Yunus; bir ulusun her çağda övülebileceği bir bilge kişidir. Ağzından çıkan her sözle, bir ulusun duyarlığı, düşünme gücü, yaşam anlamı olmuştur. Bu gücün yararlanmasını bilen sanatçılar, çağdan çağa, Yunusların sonsuzluk ışığıyla varacaklardır.

Eyuboğlu'nun *Yunus Emre'si*, Yunus üzerine çalışmaların ilki değildir. Ama Ali Hikmet'in deyimiyle Yunus'un "hümanist yanını vurgulayan ilk tutarlı yorum"⁵dur. Eyuboğlu, Yunus'u, edebiyat tarihlerinin kesin sınırlarından çıkarmış, bir düşünce dünyasının ortamına getirmiştir. Bu konuda Ali Hikmet, şu sonuca varıyor: "Eyuboğlu'ndan önce Yunus'un dünya görüşünü yorumlayanlar, onu Türk halk edebiyatını (tekke edebiyatını) oluşturmuş tasavvuf düşüncesi bağlamı içinde ele almışlar ve genel olarak, Yunus'u "insanlara insanca seslenen bir ozan olarak" yüceltmeyi düşünmemişlerdir. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı kitabıyla Yunus'u bir derviş ve mistik olarak yorumlama çabasının öncülüğü Prof. Fuat Köprülü'nündür. Köprülü'yü izleyen ciddi çalışmalar (Abdülbaki Gölpınarlı ve Burhan Ümit Toprak'ın araştırmaları) Yunus'un, toplumdan ve doğadan kopmamış olmanın getirdiği bir gerçekçilikle halk kültürüne bağlanabileceğini göstermişler; onun, çağının egemen kültür değerleri olan tasavvuf ilkelerinden soyutlamadan gerçekçi, halkçı bir ozan olduğunu ortaya koymuşlardır. Doğrusu, Yunus'u tasavvufa ilişkin düşünce kökenlerinden koparmadan gerçekçi bir halk ozanı olarak değerlendiren Gölpınarlı olmuş; Burhan Toprak ise, gene tasavvuf bağlamı içinde, Yunus'un gerçekçi arama ardında karşılaştığı bireysel çatışmaları ve bu çatışmanın ulaştığı büyük ve yoğun trajediyi vurgulamakla yetinmiştir. Sabahattin Eyuboğlu ise Yunus'un halkçılığını ve gerçekçiliğini tasavvuf düşüncesini yeni - platoncu bilgi kuramı ve bu kuramın ahlâk alanındaki görüntülerinden soyutlayarak, hümanist bir kültür bağlamı içine yerleştirmek ve bu bağlam içinde ona çağdaş bir geçerlilik tanımaktadır⁵."

Bir şiir ışığının, bir düşünce insanımızın, çağdaş bir yorumla yansıtılması, Türk edebiyatı için sevinilecek bir olaydır. Bu tür yapıtların çoğalması, edebiyatımızı bir yorumdan geçirmek yönünden yararlı olacaktır.

Adnan BİNYAZAR

⁵ Ali Hikmet, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1971

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı

"Oysa bir şeyler kurmak için inanmalı insan. Her şeyden önce inanmalı..." (s. 11) der Andronikos ve inancının çürüklüğünün, başka bir deyişle güçsüzlüğünün bilincine varınca, kaçar. Ne inancını değiştirme zorunluğu, ne gerçekte inanmadığını kavraması, ne de zindana atılmak korkusudur onu kaçısa zorlayan. Aşlında kendinden kaçmaktadır Andronikos, insanlığından.

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nda¹ Bilge Karasu, ayrıntılarını vermediği düz çizgili bir toplumsal olay çerçevesi içinde, hikâyesinin özünü oluşturan insan gerçeğini yakalamaya çalışmaktadır. Kitabında yer alan ve 179 sayfanın 160'ını kapsayan ilk iki hikâyesi, "Ada" ve "Tepe" birbirini bütünlükte, aynı sorunu ayrı yönlerden kurcalamaktadır. "Dutlar" ise, kitaba değişik bir boyut getirmekte, uzun süren bir günün akşamının sabahını müjdelemektedir. Ama bana kahırsa Karasu "Dutlar"ı bu kitabına almamalıydı. Bunun nedenini tartışmaya girmeksizin, Karasu'nun ilk iki hikâyesinin özü üzerinde durmam gerekiyor. Nitekim bu küçük yazım da, Sait Faik Armağanını Bekir Yıldız'la paylaşan Karasu'nun, "Ada" ve "Tepe" hikâyelerindeki öze, bir yaklaşım denemesi amacını taşımaktadır.

"Ada" ve "Tepe" hikâyelerinde resim karşısında tapınmanın yasaklandığı, bu yasağın zorlu bir baskıyla yürütüldüğü bir zaman diliminin başını ve sonunu yaşayan iki keşiş anlatılmaktadır. Ama Karasu'nun anlatmak istediği ne Bizanstır, ne de belli bir tarihsel dönem. İnsan gerçeğidir vermeğe çalıştığı Karasu'nun. Nitekim okurlar ne Bizans'ı, ne de zaman olarak seçilen tarihsel dönemi belirleyen toplumsal koşullarla ilgili çizgilerle karşılaşmaz. Üstelik gerek de duymaz buna. İnançla baskının çatışması, inancın anlamsızlaşması da değildir üstünde durulan. Hele bir kaçış felsefesi hiç değil. Çünkü bu konular yerine, doğayla çatışma, özgürlük istemi gibi konular seçseydi Karasu, yine de pek bir şey değişmeyecekti bu iki hikâyesinde. Çünkü Karasu

¹ Bilge Karasu, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*, Bilgi Yayınevi, Ank. 1970.

soyutlanmış bir insanla çıkar okuyucunun karşısına. Soyutlamalarla yürütür iki hikâyesini de. Bu soyutlamalarla Karasu'nun ulaşmağa çalıştığı nokta, önce de belirttiğim gibi, insan gerçeğidir. Önemli olan ya da yakalanmak istenilen, belli toplumsal koşullar içindeki insanın durumu değil, yaratık olmasının ötesinde insanın özünün, başka bir deyişle insanı insan yapan özün ne olduğudur.

Nitekim, bu insanlaşma sürecini Andronikos'un dünyasında belirgin bir biçimde görürüz. Bizans imparatorunun buyruğuyla resim karşısında tapınma yasaklanınca, o güne dek dinsel inancın koruyucusu ve yayıcısı olan keşiş Andronikos, bir içsel hesaplaşmanın ortasında bulur kendisini. Aslında değiştirilmek istenen inanç değil, inancın somutlanması demek olan uygulamadır. Andronikos'un karşı karşıya olduğu soru da bu uygulama ile ilgilidir önceleri: "Bugüne dek inandığım, inancım sonucu yaptığım şeyleri, hareketleri değiştirmek zorunda kalacağıma göre bu değişikliği kabul edersem ne olacak, etmezsem ne olacak." (s. 38) Ama sorunun yanıtlanması, ya da yanıtlamaya çalışma sonucu içine düştüğü içsel çatışma inançsızlığın sınırına getirir Andronikos'u. Değişikliği kabul etmesi, o güne dek yaptıklarını, davranışlarının bütününe yadsınması demek olmayacak mıdır? Kabul etmezse, zindana atılacaktır. Oysa inancı uğruna zindana atılması göze alamamakta, korkmaktadır. Öyleyse inanmamaktadır Andronikos. Daha doğrusu inandığını sandığı şeye onu bağlayan inanç bağları yok denecek kadar dayanıksızdır. İki durumda da, yalana gelir dayanır Andronikos. Bu iç çatışma şu gerçeğe yüz yüze getirir onu: İnsanları, yıllarca sevgiye, saygıya çağırırken, kutsarken onları, neden böyle davrandığını bilmeden, kendisine böyle öğretilmiş için, alışıklarının dışına çıkamadan, neye, niçin inandığını, kendi kendine sormadan bir yalanı yaşamış, başkalarına da yaşattırıştır. Tek bir yol vardır artık Andronikos için: Kaçmak.

"Ada" hikâyesi inanç ve baskı çatışmasının doğurduğu bu iç hesaplaşma üzerine kurulmuştur. İnsanların oturmadığı bir adaya sandalla giderken görürüz Andronikos'u. Adaya çıkışını, su ve barınak arayışını kapsayan bir gün boyunca ustaca bir anlatımla sergile-

nir bu hesaplaşma. Düşünce ve hareket birlikte yürür. Suyu bulmak için tepeye tırmanışın, bu arayışın gerilimine koşut olarak, Andronikos'un iç çatışmasının gerilimi oturtulur. Hareketten düşünceye, düşünceden harekete geçer Karasu. Sözgelimi, tepeye tırmanırken ağaçlığın açıldığı yerde durur Andronikos, denizi görür, mavi. Bu mavi, Meryem Ana resimlerini çağırıştırır; sonra buğular içindeki karşı kıyı, şehri, orada bıraktıklarını anımsatır: Kaçışını, kaçışının gereklerini. Suyu bulduğunda, Andronikos'un, adaya gelişine kadar geçirdiği düşünsel gelişim, içsel hesaplaşmasının uğrakları, kısaca söylemek gerekirse insanlığı buluşu sergilenmiştir.

Yaşanmakta olanla yaşanmış iç içedir Karasu'nun anlatımında. Daha doğrusu, yaşanmakta olan yaşanmışla açıklanır hep. Dün ile bugün ayrılmaz hiç. Bugün yapılan her şey, dünün sonucudur. Yarın ise, bugünün sonucu olacaktır. Zamanın böyle kullanılması iyice belirginleştirir soyutlamaları. Tırmanırken ve düşünürken, bir düşü yaşar sanki Andronikos. Neyi ne zaman düşünmüştü, bu düşünce daha önce takılmış mıydı kafasına, bir türlü kestiremez. Zaman dördüncü bir boyuttur Karasu'nun hikâyesinde. Hatta bir ara, kafasındaki düşünceleri düşünen ve bunları hatırlayan iki insan olarak görür kendini Andronikos. Kendi kendisini dışlaştırır, kendi dışında bir nesne gibi algılar kendini.

Zaman dilimlerinin bu iç içeliği, "Tepe"-de, Andronikos'un dönüşünü doğuran bir uzantı olarak karşımıza çıkar. Dönüş, adada geçirilen günlerin sonucudur çünkü. Zaten "Tepe" bu dönüşü içermesiyle önem kazanmaktadır. Yoksa, ne İoakim'in gerçekliğinde bir başka yolun, "kalma"nın sergilenmesi ne de erişilmez vadiye sığınanlarla Andronikos'un kaçışı arasında kurulan karşıtlık "Tepe"yi kurtarırdı.

Çünkü, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nın bütünlüğü, bu dönüşle oluşmakta, bir anlam kazanmaktadır. İnsan özünün sorunlarla başlayan gerçekliği, başka bir söyleyişle insanlaşma, başkaldırı diyebileceğimiz bu dönüşle bir anlama ulaşmaktadır. Andronikos'un dönüşü bir başkaldırıdır, ama toplumsal içermez. Dışındaki bir inancı korumak için dönmez Andronikos. Tıpkı dışındaki bir inancı kuru-

mak için kaçmadığı gibi. Kendi namusunu korumak üzere kaçmış, gene onun için dönmüştür.

Buraya kadar söylediklerim, Karasu'nun kendi toplumundan kopuk, yabancı kaynaklardan beslenen bir hikâye ortaya koyduğunu, toplumun gerçeklerinden uzak, bireyci bir tutumu sürdürdüğünü göstermez. Hikâyeyi tek bir boyuta indirgemek olurdu böylesi bir tutum. Bu tür yargulamalar eleştirmeni yanımlara götüreceği gibi, görevini de engeller bana kalırsa. Diyeceğim, eleştirmeni zorluyor Karasu'nun hikâyesi. Sonra Karasu evrensel olma çabasında da değil bence. Hikâyesinin özü evrensel götürecek onu. Çünkü Karasu, "gerçeklik olarak insan" diye belirlemiş konusunu. Doğaldır ki, bu belirleme, "Yaşayan, kendini, dolayısıyla tarihini yapan insan nedir?" sorusunu getiriyor.

Karasu belki bu sorunun yanıtını arıyor, ama, açık, belli bir tanım değil peşinde koştuğu. Tersine tanımlardan kaçıyor Karasu. Tanım yaptığı an, tanımladığı şeyi, o tanımın sınırlarıyla düşüneceğini, böylece düşünmeyi sınırlayacağını biliyor İoakim. Tanımlarla düşünmeğe başladığı an, soru soramayacağını, soruların biteceğini biliyor. Peki, insanın insan oluşu, bilincinin gerçeklik kazanması sorularla başlamıyor mu? Kendini aşmak, kendine sorular yöneltmenin sonucu değil mi? "Kitap inanç ile baskının çatışması, baskının yenilmesi, inancın yitmesi ya da inancın anlamını yitirmesi gibi birtakım ana konular çevresinde oluştu." diyor Bilge Karasu². Oysa bu konulara bir yorum da getirmiyor Karasu². Tersine herkes istediği yoruma ulaşabilir Karasu'nun hikâyelerini okurken. Çünkü Karasu, insan gerçeğini alabildiğine kurcalıyor. Ama Vercors'un dediği gibi "İnsan, açık, belli bir kavram gibi görünür, oysa kavramların en ikircili, en çelişkili, karşıt yorumlara en elverişlisidir".

"Ada" ve "Tepe" bunun için önem kazanıyor işte. İnsan gerçeğinin, bu gerçeğin değişirliğinin, insanı insan yapan özelliklerin, çelişkilerin, iç çatışmaların şiiri oluveriyor "Ada". Özellikle "Ada". Birtakım anahtar

² "Ödüllerini Kazananlarla Konuştuk", *Yeni Gazete*, 11 Mayıs 1971. İst.

sözcüklere yaslanıyor Karasu: İnanç, inançsızlık, korku, yalan, kısraklık, bir şeyler yapmak, baskı, soru sormak gibi... Hiç bir çözüm sunmadan, sürekli bir olumsuzlamayı sürdürüyor anlatımıyla. İnancı alıyor, nasıl kolayca inançsızlığa dönüşeceğini gösteriyor. İnsan yaşamını yöneten, ya da yaşamamızın çeşitli biçimlerine ad olarak taktığımız kavramları birer birer yıkıyor, yenilerini koyuyor, ama onların da yıkılacağını biliyorsunuz. Kaçmak dönüşü doğuruyor, dönüş tükenişi. Kahramanlık anlamsızlaşıyor. Üstelik Karasu'nun anlatmak istediği bunların hiç biri değil. Daha doğrusu bunların ne olduğu değil. Çünkü hepsi görece, hepsi içinde bulunulan duruma göre değişiyor. Önemli olan, "kendi kendine soru sormak, kendi kendine, kendi üzerine soru sormak, kendi kendini araştırmak." (s. 61)

"Ada" ve "Tepe"yi bitirdiğinizde bir boşlukta, bir yığın soruyla karşı karşıya buluyorsunuz kendinizi. Hepsinin üstünde de yanıtı verilmemiş şu soru: "Neyim ben?", "İnsan". "Peki, insan nedir?" Davranışlarınızı ve düşüncelerinizi, yaşamınızı ya da varoluşunuzu soruya çekmek gereksinmesini duymuyorsanız okumayın Bilge Karasu'nun kitabını. Hatta bunu yapmak korkutuyorsa sizi, kalıplarla düşünmek, alışkılarla yaşamak yetiyorsa size kötülerin Bilge Karasu'nun kitabını. Özgürsünüz istediğiniz yolu seçmekte. Ama seçmenin de insan gerçeğinin bir yönü olduğunu unutmamak şartıyla.

Atilla ÖZKIRIMLI

YENİ YAYINLAR

KIRMIZI KARANFİL (şairler, *Gülten Akın*, May Yayınları, İstanbul 1971., 96 s., fiyatı 6 lira. İsteme yeri: May Yayınları, Hımaye Etfal Sokak, Kredi Han Kat 3, Cağaloğlu-İstanbul)

1965'ten bu yana, yayımlandıkları sıralarda herkesin ilgisini çeken "Güz", "Kış", "Yaz", "Paz", "Kadın Olanın Türküsü", "Yolum Dağlara", "Oğlanın Türküsü", "Atın Türküsü" gibi,